

UPPSALA
UNIVERSITET

Institutionen för arkeologi
och antik historia

Han, hon eller hen i Håga- Vad spelar det för roll?

– En studie i genus, kön och vår syn på forntiden.

Anna Rössle

Kandidatuppsats i arkeologi 15 hp,
VT 2016

Campus Engelska Parken
Handledare: Anders Kaliff

Rössle, Anna

Han, hon eller hen i Håga- Vad spelar det för roll?– En studie i genus, kön och vår syn på forntiden.

He, she or (s)he in Håga- Does it matter? -A study in gender, sex and our view of the pre-historic age.

Abstract

This study was made with the express purpose to shine a light on how we use the present to understand the past. My focus was directed at how the view on gender during the last couple of hundred years has influenced how we construct arbitrary gender norms for a Scandinavian bronze age society. To complete this study, I looked at the Swedish gravemound “Hågahögen”, on the outskirts of Uppsala, and compared it to three Danish mounds with similar properties. Hågahögen consists of the cremated remains of one, or possibly two, individuals who have been interpreted as male due to the presence of a sword in the grave. The Danish graves are all located on the Danish mainland, known as Jutland, and are called Egtved, Borum Eshøj and Trindhøj. Due to the extraordinarily well-preserved remains in these graves they proved to be an excellent counter to Hågahögen. Because of this the biological sex of these individuals are not in question, therefore I could use them to compare various arguments and how their sex was being portrayed.

My sources consisted of various articles, archaeological textbooks, reports and popular science books. My results show that graves that contain males are generally valued higher than those that contain females. Power is more often attributed to the male remains while the females are often seen as objects to empower males. The women I studied were either seen as mothers, wives *or* sexual objects. The men were seen as chieftains, kings, ritual masters or they weren't described in enough detail to conclude a role for them. The individual in Hågahögen was given masculinity because of the sword in the grave, but also due to the implied sway and power over those who built the grave after their death. That sort of power is rarely seen as a feminine trait, therefore it was impossible for the archaeologists of old to see the occupant of the grave as anything other than male.

Keywords: Gender, Håga, Egtved, Borum Eshøj, Trindhøj, Oak coffin, Bronze age, Sword, barrows, mounds, power

Bilden på framsidan är på Håaghögen

Foto av: ”Melinda” © 2008

<https://www.flickr.com/photos/baengel/2299140080/in/photostream/>

Jag vill tacka Anders Kaliff för all konstruktiv kritik och de tankeställare han kommit med.

Jag vill även tacka min mor och min far för att de tagit sig an det tuffa jobbet att korrekturläsa uppsatsen.

Sist, men inte minst, vill jag även tacka alla de som stått ut med mig och uppmuntrat mig under min skrivprocess.

Innehåll

Inledning:	4
Förklaring av dispositionen:	5
Bakgrund:	6
Syfte och frågeställningar:.....	9
Metod och en kort genomgång av materialet:	10
Genomgång av högarna	13
Analys och Diskussion:.....	18
Resultat och Sammanfattning:.....	23
Litteraturförteckning:	28

Inledning:

Hur kommer det sig att när vi läser om förhistorian handlar det sällan om kvinnor eller kvinnliga arbeten? När kvinnogravar återfinns kopplas de ofta till religion eller politik. Kvinnor som återfinns i rika gravar blir ofta kallade för prästinnor eller hustrun till en rik man. Män funna i rika gravar kan mycket väl beskrivas som en präst, men aldrig som en rik kvinnas make. Makten, pengarna och statusen hamnar nästan alltid hos mannen. Varför? Hur vet vi att så var fallet?

När jag började studera arkeologi så märkte jag snabbt att många tolkningar jag återfann i mina läroböcker hade en hög igenkänningsfaktor. Sättet vi ofta väljer att se på forntiden kunde återspeglas i hur vi idag ser på kön och könsroller. Många av de arbetsuppgifter som togs upp i mina böcker värderades olika baserat på huruvida man ansåg att det var ”mansgöra” eller ”kvinnogöra”.

I fallet med samlande och jagande ansågs det manligt att jaga, det blev då högre status på det arbetet. I senare tid har vi kommit fram till att det nog var insamlandet av rötter, bär och frukt som stod för det mesta av födan. Är det så enkelt att bara säga att det anses vara mer ”spännande” att jaga än att samla och det är därför vi valt att lägga större vikt på denna typ av aktivitet? Har det med hur vi ser på manliga respektive kvinnliga göromål? Idag värderas arbetet som sker utanför hemmets väggar högre än det som sker i hemmet. Är det en återspeglning av detta? Har sättet vi länge sett på forntiden då sexistiska tendenser?

De flesta ämnena har en historia av att vara androcentriska, eller mansfixerade. En av anledningarna till att detta även var en trend inom arkeologin var på grund av att majoriteten av de arkeologer som verkade under sent 1800-tal och tidigt 1900-tal oftast var rika män. Deras arbetsuppgifter såg väldigt olika ut vad vi idag skulle kalla arkeologi då deras huvuduppgift var att se över utgrävningen men kanske inte delta i grävandet. Det är naturligt att att se sig själv i sitt arbete och dessa individer var inte annorlunda. Utan att kunna ta hjälp av osteologiska undersökningar blev tyvärr det maskulina könet ofta normen.

Ett fall där maskulinitet blir normen är ”Fiskaren från Barum” som hittades av en lantbrukare 1939. Den döde återfanns i en ca 120 cm djup grop med en omkrets på ca 60 cm. Skelettdelarnas positioner tydde på att individen hade befunnit sig sittande vid gravläggningen. I den högra halvan av brösthåligheten fann arkeologen ett flinteggspjut och under kroppen fanns en rörbensmejsel. Det konstaterades att: ”den döde var en man, svagt byggd och mycket liten, sannolikt blott omkring 155 cm i längd” (Sten 2000:74). Han fick därmed namnet ”Fiskaren från Barum” och fick mycket medieintresse då fyndet utgjorde det äldsta i Norden av sitt slag. 32 år senare, 1971, skulle ”Fiskaren från Barum” flyttas ur sin monter och i samband med detta utförde Nils-Gustaf Gejvall en osteoarkeologisk analys som påvisade att denna man hade

fött mellan tio och tolv barn (Burenhult, 1999:232)! Det namn hon går under nu är ”Kvinnan från Barum” och spetsen som tidigare varit instucken i hennes bröstorg har nu lagts ovanpå istället.

Den första könsbestämningen av ”Kvinnan från Barum” gjordes, precis som i många andra fall, endast utifrån fynden och inte osteologiska undersökningar. Detta kan resultera i snedvridningar och feltolkningar av forntiden. Vår egen bild av forntiden riskerar att styra hur vi ser på bland annat kön, klass och etnicitet. Hur mycket av det vi ”vet” om forntiden har sina rötter i undersökningar som liknar ”Kvinnan från Barum”? Hur mycket av de normer som bestått de senaste 100 åren återfinns i de tolkningar vi arkeologer gjort?

Som arkeologer stöter vi ofta på fall med kvarlevor som är i väldigt dåligt skick, med eller utan mänsklig hjälp. Det krävs då tillräckligt med förståelse och kunskap för att kunna ta hjälp av kontexten för att göra en rättvis könsbestämning. Det blir dålig arkeologi när det görs antaganden utan att påvisa hur man kommit fram till en tolkning. Varför ser du en kvinna i den här graven? Varför är det en man? Är det en över-, medel- eller underklassgrav? Varför och hur kom du fram till detta?

Forntidens kvinnor får tyvärr sällan den uppmärksamhet de kanske förtjänar och när de väl får det så riskerar de att tolkas ur ett extremt snävt perspektiv.

Förklaring av dispositionen:

Denna studie innehåller ett flertal ”huvudavsnitt” som sedan är indelade i underrubriker. Detta för att läsaren lätt ska kunna, med hjälp av innehållsförteckningen, hitta tillbaka till intressanta eller viktiga stycken.

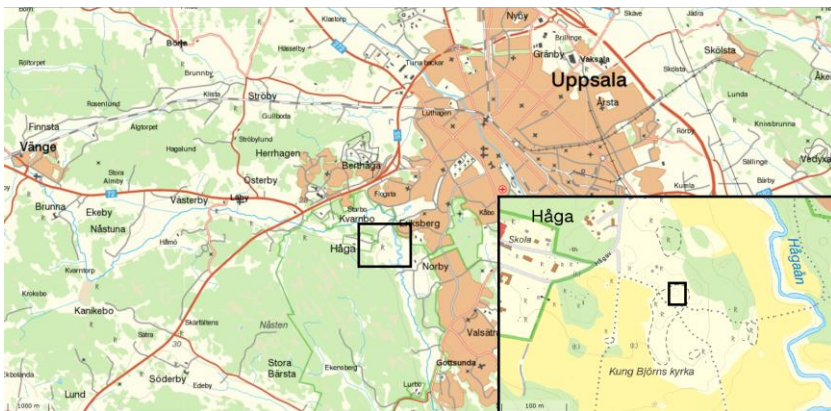
Jag kommer börja studien med en genomgång av de gravar som faller in under min studie. Dessa är, som sagt, Trindhøj, Borum Eshøj och Egtved. Jag kommer att gå igenom hur de ser ut, grundläggande geografisk information, vilka fynd som återfunnits samt lite vedertagen information om gravarnas ockupanter. Det kommer däremot inte förekomma några kontroversiella åsikter, dessa kommer senare. När jag har redovisat dessa tre gravar går jag igenom Hågahögen på ett liknande sätt. Allt detta kommer jag att göra då min studie förlitar sig på en hel del förkunskaper och på det här viset får läsaren ta del av de stora dragen innan de diskursiva aspekterna tas vid.

Under rubriken ”Analys och Diskussion” kommer jag att sammanställa och ifrågasätta flera av de teorier som lagts fram av andra forskare. Detta för att tvinga både läsaren, men även mig själv, att ställa frågorna ”Har forskaren tagit del av all fakta?” och ”Hur källkritisk var de när de gjorde den här tolkningen?”. Under nästa rubrik, som jag har valt att kalla för ”Resultat

och Sammanfattning”, kommer jag att återkoppla till det jag har kommit fram till under de tidigare rubrikerna.

Bakgrund:

Den utgångspunkt jag kommer att använda för att genomföra min studie är Hågahögen i utkanten av Uppsala. Hågahögen har hamnat lite i skymundan för Gamla Uppsala högar och det är inte förrän för några år sedan som högen har fått vår uppmärksamhet igen. Informationen kring Hågahögens uppbyggnad samt de fynd som återfunnits i dess centrum förändras inte över tid, endast tolkningen av dem. Det är därför jag väljer att skriva om hur arkeologer, forskare men även journalister väljer att tolka den dödes identitet utifrån dessa fynd.

Figur 1.

Karta över Hågahögens geografiska läge i relation till Uppsala stad.
Karta från Lantmäteriets hemsida, men modifierad av mig.

Jag valde Hågahögen på grund av den minimala forskning som har utförts med hjälp av högen, men även dess speciella aspekter. Hågahögen passar inte in i den bild av Mälardalens bronsålderssamhälle som arkeologer i många år har målat upp. Hågahögen är unik i den mån av att Mälardalens människor under 1000 f.v.t inte byggde högar över sina döda. Ändå har de byggt en hög över denna individ.

Den första texten som skrevs, i ett vetenskapligt syfte, om Hågahögen var grävrapporten som arkeologen Oscar Almgren publicerade 1905, två år efter utgrävningen av högen slutförts. Almgren spekulerade lite kring könet och statusen på den döde som begravts i Hågahögens centrum. Han slog även håll på myten om att det skulle ha varit den mytomspunne sagokungen Björns grav. Almgren gör även en typologisk datering av graven som i senare tid, med hjälp av kol-14 metoden, har bekräftats. När han beskriver den döde använder han sig av endast av maskulint kodade titlar så som

hövding och olika versioner av kung, konung eller bronsålderskung (Almgren 1905:43, 47). Almgren använder sig även av den stora mängden guld för att visa på att den döde skulle ha varit av det manliga könet (Almgren 1905:46–47). Det kommer alltså inte på fråga att det skulle ha varit något annat än en rik man med en hög social status som begravts i Hågahögen. Det är inte konstigt att Almgren resonerar på detta vis då han är en produkt av sin tid. Vad som är problematiskt är att det inte sker någon större förändring i debatten kring den döde. Många fastnar vid argumentet att om en bronsåldersgrav innehåller ett svärd så tyder det på att den döde var en man (Burenhult: 2010:445).

Ty ”kung” kan man med fullt skäl kalla en man, som efter sin död blifvit hedrad med ett monument, vid hvars uppförande en större folkmassa måste ha varit verksam, med en grafutstyrsel, som i rikedom söker sitt mot stycke i hela Norden, och med ett graföl, hvarvid ej blott talrika husdjur, utan sannolikt äfven människor hafva blifvit offrade. (Almgren 1905:47).

1989 används fortfarande Almgrens resonemang i en artikel i tidningen Fornvännen när bakgrunden om Håga ska läggas fram i samband med stölden av ett förgyllt glasögonspänne som återfunnits i graven (Lamm 1989:202). Det tillkommer inga nya teorier eller tankar från författaren. Texten är istället endast en sammanställning av vad som tidigare sagts och vad Almgren kommit fram till. Det har alltså inte hänt något i diskursen kring Hågahögen på 84 år.

1993 skrivs det återigen om Hågahögen. Forskarna Stig Welinder och Barbro Johnsen, från Uppsala universitet, spekulerar kort om huruvida det kunnat vara två män i graven, men menar på att det inte finns tillräckligt med benrester för att stödja den teorin (Welinder & Johnsen 1993:224). Att även de skriver om hur det skulle vara en man, eller två, utan att egentligen diskutera hur de kommit fram till detta är problematiskt. De menar även att den döde skulle ha varit en hövding eller ”en praktfull person” (Welinder & Johansen 1993:224). De skriver även detta stycke:

Den döde, brände och gravlagde var en spensligt byggd person av medellängd. Det går inte att säga, om det var en kvinna eller man. (Welinder & Johnsen 1993:221)

Efter detta kommer en beskrivning av de fynd som återfunnits i graven. Dessa är alltså ett bronssvärd, det bronsspänne som blir stulet, fyra bronsknappar, guldspiraler, två rakknivar, två pincetter, två bronshängen och två krukskärvor. Direkt efter detta stycke skriver Welinder och Johansen att

Det mest tyder på att den begravde skulle varit en man. Vi kommer att kalla honom för -han- i fortsättningen (Welinder & Johansen 1993:222).

Stig Welinder återkommer 2009 och beskriver den döde som ”Hågamannen” och väljer att inte vara allt för kritisk i sitt val av det begreppet (Welinder 2009:258). Han skriver även att ” Skall man vara riktigt kritisk så var det möjligen två personer av okänt kön, men det är det onödigt att vara” (Welinder 2009:250). Det ska däremot klargöras att Welinder ska vara känd för att vara mycket sarkastiskt och ironisk när han skriver. Det kan därför vara så att han mycket väl har skrivit detta med glimten i ögat, men då jag inte känner honom personligen blir det svårt att säga. Vi ska alltid vara ytterst kritiska mot allt vi läser och hör, så jag väljer här att vara kritisk gentemot Welinders åsikt.

Arkeologen Jonathan Lindström skriver även han, år 2009, om hur den döde i Hågahögens centrum är en man. Eftersom han är begravd med, bland annat, ett svärd (Lindström 2009:310). Lindström försvarar även den dödes maskulinitet och målar upp en bild av en lång ätt av stora konungar som erövrat Håga (Lindström 2009: 303). Boken i fråga är skriven av Lindström, som är en arkeolog, men den är skriven i en populärvetenskaplig anda. Målet med boken är snarare att berätta en historia än att elaborera den vetenskapliga diskursen. Men jag anser att det påvisar den bild av hur arkeologer, och forskningsvärlden som en helhet, väljer att tolka forntiden.

Strax före sin död står han där, Hågamannen, åtminstone i medelåldern, med ett praktfullt svärd men kanske inte med så stor erfarenhet av verklig strid. Han har burit en ylle-dräkt i vad vi skulle uppfatta som vackert dova, naturliga färger, med bälte och svärdsgehång i läder och en yllemantel över axlarna. Men elegansen förtas av fransar med guldtråd, guldbelagda knappar med barocka små spröt, det guldglänsande spännet som en jättefjäril på axeln och det överdekorerade svärdsfästet. Det har säkert imponerat på samtiden och tydligen signalerat mannens särställning och självmedvetenhet, men stötte man på honom på gatan idag skulle man generat titta bort för att inte bländas av allt bling-bling (Lindström 2009: 311).

Jag väljer även att använda mig av vetenskapsjournalisten Maja Hagermans bok om Uppsalaområdet som hon skrev i och med omdragningen av E4:an. Hon är den enda som fritt spekulerar kring den dödes identitet. Istället för att utgå från svärdet som det fynd som får prägla den dödes kön väljer hon istället att se på de guldringar och glasögonspänne som även återfunnits. Dessa fynd har snarare en feminin kodning, till skillnad från svärdet som ska ha en manlig. Hon menar att guldsiralerna skulle mycket väl ha varit ifrån en snörkjol, precis som de som funnits i de danska ekkistegravarna. Hon undrar då om det kan ha varit ett par i graven, en man och en kvinna (Hagerman 2011:141). Hagerman väljer sedan att beskriva individen i Hågahögen som en man men använder det som en motpol för att påvisa hur olika forntidens män och kvinnor används i nutiden.

Somliga tycker att det danska sambandet räcker för att reducera den här kvinnan [Grav X i Tuna Badelunda] till en ingift fru med ett ovanligt innehållsrikt smyckeskrin. Men den som begravts i Håga redan år 1000 f.Kr. hade också danska eller nordtyska förbindelser utan att för den skull bli förminskad till en betydelslös "gisslan". Man undrar med vilken rätt enbart kvinnor- och inte även män- beskrivs som fångar i sin tids konventioner, förväntningar och maktspele (Hagerman 2011:302).

Syfte och frågeställningar:

När arkeologer studerar högar i Uppsala är det ofta Gamla Uppsala högar som blir deras studieobjekt. Det är sällan Hågahögen själv blir studerad och ända sedan den första utgrävningen 1902–1903 har andra forskare ofta valt att inte ifrågasätta det som Oscar Almgren kom fram till. Det är först under senare tid som både forskare och vetenskapsjournalister tagit intresse för Hågahögen och börjat spekulera öppet. Det är däremot ingen som valt att studera högen med ett genusperspektiv i åtanke, ingen har heller gjort en omfattande komparativ studie. Det är den luckan jag, med denna uppsats, kommer att försöka fylla. Eftersom Almgrens studie gjordes i den speciella tidsandan som var prevalent under 1900-talets början, är jag även medveten om hur den har format den syn vi har på Hågahögen idag.

Jag kommer att använda andra forskares tolkningar kring tre danska ekkistegravar för att utföra en komparativ kvalitativ studie. Jag kommer att jämföra Hågahögen med dessa då de är relativt samtida, men även väl studerade. Dessa ekkistegravar är Trindhøj, Borum Eshøj och Egtved. Se figur 2 för en mer detaljerad beskrivning över deras geografiska placering.

Figur 2.

Karta över Danmark med de tre gravarna utmärkta.
Foto från Wikimedia Commons
Redigerad av mig.

Det övergripande syfte jag har med studien är att, med hjälp av Håga samt de danska högarna föra en diskurs om hur genus och förutfattade meningar kan snedvrída våra tolkningar av forntiden.

De frågeställningar jag kommer att använda mig av för att slutföra mitt syfte är:

- 1. Finns det några fysiska likheter eller skillnader som sticker ut högarna sinsemellan?**
- 2. Hur beskrivs de döda, av arkeologer, utifrån deras kön?**
- 3. Spekuleras det kring de dödas identiteter?**

Mitt syfte fyller som sagt en lucka i den forskning som gjorts kring Hågahögen, men det är inte den enda anledningen till att min studie är vetenskapligt relevant. Jag anser att ett av de viktigaste arbeten för forskare inom humaniora, samt studenter, är att ifrågasätta de som kom innan oss. Hur vi gör arkeologi förändras hela tiden, och det är därför viktigt att förstå hur och varför det förändras. En arkeologistudent för 100 år sedan skulle troligen inte kalla det vi gör idag för arkeologi. På samma vis kommer det vi gör idag ses på med kritiska ögon om 100 år. Det är därför viktigt att sätta in gamla, och nya, arkeologiska tolkningar i ett större perspektiv. Hur återspeglas arkeologens egen tidsperiod i tolkningarna? Det är det jag kommer att göra, jag kommer att försöka belysa tolkningar av arkeologer som inte alltid lyckats förbise sina egna värderingar eller erfarenheter. Det är ytterst viktigt inom arkeologin att ta upp detta.

Våra tolkningar tillkommer inte i ett vakuum, och det blir ännu viktigare inom arkeologin, än såg fysik eller biologi, då vi aldrig kan komma fram till rena sanningar utan vi måste ofta fylla i egna luckor. Det gäller istället att använda det material vi har tillgodo för att sedan komma fram till den mest logiska tolkningen, och sen kunna argumentera för sin sak. Jag, precis som de forskare som studerat de gravar jag kommer att fokusera på, är en produkt av min tid.

Vår syn på vad manlighet och kvinnlighet är har förändrats och det framkommer i mitt val av syfte och frågeställningar. Jag är precis lika mycket av en individ som de är, men det går inte att komma ifrån att samhället vi växer upp i formar oss och hur vi ser på forntiden. Det gäller att vara medveten om sina politiska vinklingar och förutfattade meningar.

Metod och en kort genomgång av materialet:

Det material jag kommer att använda mig av är olika typer av sekundär- och primärkällor. Dessa består av utgrävningsrapporter, arkeologiska läroböcker, vetenskapliga sammanställningar av fynd och andra arkeologiska material, men även andra texter skrivna av arkeologer. Med hjälp av detta material ämnar jag att kunna göra min egen sammanställning och tolkning av fenomenet

som är Hågahögen. I min studie kommer Hågahögen, i sin abnormitet, bli en sorts norm när jag studerar den tillsammans med andra bronsåldershögar. Detta för att påvisa hur märklig Hågahögen egentligen är och hur våra tolkningar ur ett genusperspektiv inte alltid är helt oproblematiska. Jag kommer sedan göra min egen analys och sedan ge förslag på fortsatt forskning i ämnet.

Studien kommer att genomföras med hjälp av komparativa och kvalitativa redskap för att kunna få en sådan övergripande bild som möjligt. De komparativa elementen kommer in i studien när jag gör jämförelser mellan de danska högarna och Hågahögen. Jag kommer, som sagt, att använda mig av Hågahögen som en utgångspunkt och följa de argument som förts kring den döda. Sedan kommer jag att jämföra dessa argument med de som förts i samband med tre andra danska högar. Dessa högar är: Trindhøj, Borum Eshøj, och Egtved. Alla dessa högar är lokaliserade på Jylland, men i olika regioner. De danska högarna har valts då det inte finns några svenska bronsåldershögar som har fått samma typ av uppmärksamhet som de danska har. Högarna har även kvarlevor vars biologiska kön har varit relativt lätt att identifiera på grund av det skick som de döda återfunnits i. De är så pass välbevarade att hud, hår och kläder har överlevt och kunnat studeras. De blir därför en bra ”måttstock” för diverse könsspecifika roller, antaganden och stereotyper om hur bronsåldersmänniskor levde och behandlades efter sin död.

Figur 3.

Hågahögen

Foto från Wikimedia Commons

Fotograf: Olof Ekström

De danska högarna är även mycket välkända och det finns mycket skrivet om dem. Det finns alltså material tillgängligt så att jag kan utföra min studie. De har sina likheter, i den mån att de är samtida och de har även olikheter i sin utformning. Trindhøj innehåller en man. Borum Eshøj innehåller en äldre man, en äldre kvinna och en yngre man. Egtved innehåller en kvinna och ett kremerat barn. Det finns alltså tre olika kon-

stellationer som jag kommer att jämföra med Hågahögen.

Den kvalitativa aspekten i min studie reflekteras i hur jag kommer att använda mig av resultaten av de komparativa elementen. Jag kommer att dra slutsatser och utifrån dem göra en egen analys om hur arkeologers syn på könsroller kan försvåra, eller rentav förändra resultat. I och med att arkeo-

loger inte föds och tränas i ett vakuum är det helt omöjligt att förbise värderingar och stereotyper som samhället inpräntar i oss från en tidig ålder. Om vi inte är medvetna om de fällor, vi som individer är mer sannolika att falla i kan det influera vårt arbete.

Att studera ett ämne ur ett genusperspektiv är inte att studera endast ett kön, utan det handlar ofta om att ställa två eller flera kön gentemot varandra. Motståndare till genusstudier eller genusens influenser inom andra ämnen brukar förvirra det med ”kvinnohistoria” eller tro att det endast handlar om kvinnans roll. I viss mån kan det kännas så eftersom nästan all annan arkeologi har varit androcentrisk och helt plötsligt dyker det upp kvinnor i forntiden! Genom att ställa två, eller flera kön gentemot varandra kan vi studera relationen mellan könen, och det är detta genusämnet ofta handlar om.

Genusämnet kommer med en hel rad olika termer, men de två som är viktigast att hålla reda på är ”genus (gender)” och ”kön (sex)”. De är inte samma sak. En vanlig synonym för genus är ”det sociala könet”, alltså det icke-biologiska aspekterna av uppfattad maskulinitet och femininitet. Det handlar om alla de små processer som under en människas livstid förstärker ”könsegenskaper”, om hur en person med ett visst biologiskt kön uppmuntras att uttrycka det. Vissa attribut anses tillhöra ett kön, och om någon av det andra könet uttrycker detta attribut anses det ofta vara problematiskt och ibland till och med livsfarligt. Ett exempel på detta är hur promiskuös aktivitet anses vara normalt för män medan kvinnor straffas socialt för liknande beteenden.

Genus inom arkeologin handlar ofta om hur de två binära könen, det manliga och det kvinnliga, ställs gentemot varandra och hur de definieras. Vad är kvinnligt och manligt? Hur återspeglas dessa i materialet? Hur ser relationerna ut mellan det maskulina och det feminina? Värderas något högre eller lägre socialt på grund av dess könskodning? Dessa är några av de frågor jag kommer att behandla under studiens gång.

Genomgång av högarna

De högar jag har valt att studera, och kommer att redovisa, har flera gemensamma nämnare men även flera viktiga aspekter som skiljer dem åt. Under denna rubrik kommer jag att ge korta genomgångar av dessa gravar. Det kommer inte vara särskilt långa eller detaljerade redovisningar. De kommer istället vara en kort visuell beskrivning som sedan får ge vika för vad andra forskare valt att fokusera på i varje grav. De danska gravarna kallas ofta för ekkistegravarna och är kända för sina ytterst välbevarade mänskliga kvarlevor och fynd. De har varit till stor hjälp när forskare format den nuvarande bilden av skandinavisk bronsålder. I flera av dessa gravar återfinnas nästan helt intakta klädedräkter och ibland har även håret och de intrikata hårstilarna klarat sig. Det är sällan som benen bevaras, detta på grund av den sura miljön som uppstår inuti gravarna. Det är utifrån, bland annat, dessa gravar som arkeologer byggt upp bilder av hur människor klädde sig, bar sitt hår och hur deras sociala status uttryckts.

Den äldsta, av de högar jag kommer att studera, är Egtved som är daterad till ca: 1370 f. vt. Graven är placerad i sydöstra delen av Jylland och den grävdes ut år 1921. Egtved-graven innehåller två individer, en ytterst välbevarad kvinna och ett kremerat barn. Se figur 4. Det finns två vedertagna åldersbestämningar på dessa individer. Vissa forskare hävdar att kvinnan ska ha varit i 20-25 års åldern och barnet runt 8-9 (Burenhult: 2010:456). Andra menar att kvinnan ska ha varit mellan 16 och 18 år gammal och att barnet varit 5-6 år (Acta Archaeologica, Volym 83, nummer 1:14). Det kan i alla fall fastställas att kvinnan var relativt ung och att vid henne sidos fanns ett ännu yngre barn vars kropp kremerats.

Att begrava en vuxen individ och ett barn tillsammans på detta vis är inte normen, men det finns andra exempel på danska gravar där ett barn har kremerats, precis som i fallet med Egtved. Paret har aldrig beskrivits som mor och barn.

Figur 4.
Egtvedpigen/Egtvedflickan
Foto från Wikimedia Commons
Fotograf: Danska Nationalmuseet, Roberto
Fortuna & Kira Ursem

Barnet har istället beskrivits som ett ceremoniellt offer. (Acta Archaeologica, Volym 83, nummer 1:14)

Det är även viktigt att poängtera att det inte bara var kvinnans kropp som var välbevarad, utan även hennes kläder samt diverse olika mindre fynd. Hon ska ha varit klädd i en poncholiknande tröja, en snörkjol, ett tygbälte och en diskliknande bältesplatta. Bältesplattan har tolkats som en solsymbol (Frei *et al.* 2015). Vid hennes begravning hade hon lagts ovanpå en kohud och en rölleka hade placerats vid hennes ena knä. Utifrån blomman kunde man konstatera att begravningen skedde under sommarhalvåret. Vid hennes sida återfanns även ett näverkärl som innehöll resterna efter en alkoholhaltig dryck. Detta är det äldsta fyndet av en rusdryck i Norden (Burenhult: 2010:456).

Den hög som är näst äldst är Borum Eshøj som är daterad till 1353-1345 f. vt. I graven återfanns tre individer, alla lika välbevarade som kvinnan i Egtved och det skiljer endast ett par tio-tal mellan de två. Borum Eshøj ligger strax väster om staden Aarhus, alltså i östra delen av mellersta Jylland. De tre individerna som grävdes fram var en äldre man kring 50-60 års åldern, en kvinna i samma ålder samt en ung man i 20-års ålder. Alla har varsin ekkista, till skillnad från barnet i Egtved som fick nöja sig med en liten läderpåse vid kvinnans fötter. Den äldre mannen som ligger begravd i Borum Eshøj var klädd i en rundskuren kappa, eller möjligen en sorts mantel, samt ett höftskynke. Han hade även en hatt på huvudet och ett bälte kring midjan. Hans naglar var välmanikurerade och hans ansikte var nyrakat när han lades ner i sin kista. Utöver mannens kläder fanns det även en liten tränål som var instucken i hans mantel (Danska National muséet u.å., 16).

Den yngre mannen var klädd i ett höftskynke som liknar det som den äldre mannen bar, men han hade ingen hatt och han hade en stor yllemantel. Den detalj som arkeologer har funnit extra intressant är att denna individ begravits med en dolk vid sin sida. Dolken ifråga hade stuckits in i en skida som var stor nog för ett svärd. Utöver detta hade han begravts tillsammans med en kam av horn, en låda av bark, en bennål och en dubbelknapp av trä. Han kan även ha haft ett par läderskor på sig, men det är svårt att fastställa (Danska National muséet u.å., 16).

Figur 5.

Kvinnodräkt från Borum Eshøj
Foto från Danska nationalmuseet
Akvarell av Magnus Petersen 1871.

Den äldre kvinnan beskrivs som ”relativt short and stocky” (Danska National museet u.å., 16), alltså som relativt kort och kraftigt byggd. Hon var klädd i en dräkt av ylle och en blus. Dessa dekorerades med två bälten, ett hårnät, en mössa/hätta och ett flertal bronssmycken. Smyckena inkluderar en bältesplatta, två bronsplattor (tutuli), en halsring, arm ringar och ringar (Danska National museet u.å., 16). Se figur 5. Hon begravdes även med en dolk av brons, en hornkam, en träask och keramik. Hennes grav är utan tvivel den rikaste av de danska högarna jag stötte på under studiens gång. Det är även värt att nämna att den äldre mannen i Borum Eshøj är den enda i denna samling som inte begravdes med en dolk (Burenhult: 2010:454–456). Indi-

viderna i Borum Eshøj formar en sorts enhet där alla har begravits samtidigt.. Den tolkning som är mest använd är att dessa personer ska ha varit en familjeenhet.

Den sista av de danske högarna är Trindhøj och den är daterad till ca 1347 f.v.t. Trindhøj är belägen i södra delen av Jylland, ca 3 kilometer från staden Okslund. Utgrävningen skedde år 1861. I denna grav återfanns en ensam man som var svept i en kohud. Han var klädd i en yllekappa, ett bälte och en mantel. Han begravdes med ett bronssvärd, en rakkniv av brons och en kam av horn. Se figur 6. Det som har fascinerat forskare med denna man är hatten han bar. Denna hatt är gjord av ylle och var rund till formen. Andra liknande hattar har attribuerats till hövdingar eller konungar. De kallas för ”ruler’s cap” och återfinns inom den bronsålders trossystem som fokuserar på två manliga tvillinggudar. Anledningen till att

Figur 6.

Trindhøj mannens kläder och gravfynd.

den kopplingen gjorts är på grund av liknelsen mellan dessa hattar och bronsfigurer med liknande hattar som återfunnits i Stockhult, norra Skåne (Kristiansen & Larsson: 2005:273).

Allra sist kommer Hågahögen, graven som kommer att jämföras med de danska. Hågahögen är daterad till omkring 1000 f.v.t och är därmed ungefär 300 år yngre än de danska högarna. Högen grävdes ut mellan 1902 och 1903 av Oscar Almgren. Det hela blev en stor tillställning då den dåvarande kronprinsen, sedermera kung Gustaf VI Adolf medverkade både ekonomiskt och med själva utgrävningen. Väderleken under utgrävningen ska ha varit extremt dålig och därför ska det inte alltid ha varit optimala förhållanden att utföra en såpass viktig utgrävning under.

Hågahögen är en anakronism i den mån att det inte finns några andra liknande gravhögar i närområdet som är samtida. De gravar som finns är även annorlunda uppbyggda men med liknande element. I graven återfanns, vad som antogs vara en individ av manligt könet. Anledningen till att jag använder ordet "antogs" är på grund av skicket kroppen befann sig i när den

Figur 7.

Några av de gulddekorerade fynden från Hågahögen. Notera svärdet, rakknivarna samt de små spiralerna i högra hörnet.

Foto från Kringla

Fotograf: Gabriel Hildebrand

påträffas. Där de danska kvarlevorna var såpass välbevarade att till och med deras hår fanns kvar, så var individen i Hågahögen kremerad. Det fanns alltså endast ett par brända ben kvar. Utöver de brända benen, som fanns lagda i en sorts ek-kista eller -kammare, återfanns även ett flertal sekundärbegravningar i gravens ytterskick (Burenhult: 2010:441). Den person som gravlagdes i Hågahögens centrum täcktes av ett röse där dessa sekundärgravar återfanns. Dessa var både djurben och människoben, vilket vissa arkeologer hävdar skulle kunna tyda på kannibalistiska tendenser. Ovanpå detta lager hade man sedan lagt på grästorvor. Under högen, och kistan, fanns det även kolrester som kan tyda på att kremeringen av den döde skett på platsen innan högen rests (Welinder & Johnsen 1993:226).

En annan viktig aspekt är att påpeka att gravgåvor inte är

normen i de gravar som återfunnits och daterats till yngre bronsåldern i Mälardalen. Ändå finns det tillräckligt med guld- och bronsfynd i Hågahögen att den beskrivs som ”en av de guldrikaste i Sverige” av bland annat arkeologen Göran Burenhult (2010:441). Den döde begravdes med ungefär 52 stycken separata guldfynd och ibland dem återfanns bland annat en glasögonfibula av brons med guldbleck, fyra dubbelknappar, två rakknivar, en pincett och ett flertal hängen. I graven fanns även guldringar (Hagerman 2011:141) och ett svärd med guldbeläggningar, guldnitar och en stor guldknapp. Ingen av dessa fynd är kremerade, så de placerades vid den döde efter att kremeringen skett.

Den döde tolkas ofta som ha varit en stor och mäktig hövding av manligt könet. Detta görs utifrån de fynd som återfunnits i graven. Svärdet och rakknivarna ska agera som det ultimata beviset för den dödes maskulinitet.

Analys och Diskussion:

Med hjälp av de guldrika, men ytterst svårtolkade, fynd som återfunnits i Hågahögens centrum har lärda men i flera hundra år konstaterat att det är en grav för en mäktig man. Innan utgrävningen gjordes sades det att denna man var den mytomspunne Kung Björn. Detta kom från dessa lärda män från 1600-talet som placerade ut gamla konungars namn på diverse gravar (Welinder & Johnsen 1993:209). Antagandet att den döde var av det manliga könet fortsätter in på 1900-talet i och med publiceringen av Oscar Almgrens utgrävningsrapport. Almgren för ingen diskurs kring könet på den döde, han gör ett antagande. Detta kan förklaras med att både ämnet arkeologi, men också könsnormer, såg mycket annorlunda ut 1905. Han beskriver den döde, utifrån guldskatterna, som en ”stor höfding” eller ”bronsålderskung” (1905:43). Almgren gör kopplingen mellan stor hög och viktig man. Att denne man sedan var begravd med en massa guld skulle då tyda på makt, rikedomar och status. Detta skulle han sedan koda maskulint när han väljer att beskriva den döde med endast maskulina titlar.

Att den döde i Hågahögen begravts med ett svärd är för vissa allt som krävs för att hävda den dödes maskulinitet. Det är ett vedertaget resonemang inom bronsåldersarkeologi att en grav som innehåller ett svärd är en mansgrav. (Burenhult: 2010:445). En dolk i graven tyder ofta på att den döde är en kvinna. Detta synsätt är inte något som förändras med tiden utan hänger kvar utan någon egentlig förklaring till varför. Ser vi på de danska gravarna och de fynd som återfunnits i dem ser vi likheter men även skillnader. Den unge mannen i Borum Eshøj begravdes med en dolk instucken i en skida stor nog för ett svärd. Här kan man undra hur detta kommer sig? Eftersom många av de svärd som återfunnits i gravar har haft ett ceremoniellt värde snarare än ett praktiskt kan detta kanske fungera som en förklaring. Det kanske inte var menat att svärdet skulle dras, alltså spelade det ingen roll om det var ett svärd eller en dolk i skidan, bara det såg ut som om det var ett svärd. Kanske, om vi ska använda argumentet om att svärd är maskulint kodade och dolkar feminint, kan den här mannen då ha varit ett mellanting? Varken man eller kvinna, eller kanske både och?

Det finns flera olika teorier kring denna unge mans identitet, men den mest vedertagna är att det snålades när mannen skulle begravas. Han var död och vapnet skulle, som sagt, aldrig dras. Vad spelade det för roll om det var ett svärd eller ej. Men om detta då var fallet, varför har det inte snålats med den äldre Borum Eshøjs kvinnans smycken? Jørgen Jensen menar när han

diskuterar rika och fattiga bronsåldersgravar att ”The poorer male graves contain merely a knife each”(2003:173). Ska då den unge mannen ses som fattig medan kvinnan, som tolkats som hans mor, ses som rik på grund av alla de fynd hon begravts tillsammans med?

Den äldre mannen i Borum Eshøj är den enda i det sällskapet som inte har ett, vad vi dag skulle kalla, vapen. Varken svärd eller dolk. Den äldre kvinnan har en dolk vilket öppnar för frågan om hur vi ska tolka dolkar? Är de vapen, verktyg eller en kombination av de två? Är det kanske beroende på sammanhanget eller individen som bär dem? Dolkar, när de återfinns i kvinnogravar beskrivs de ofta i kontexten av ett verktyg. Svärd ses som ett vapen, en makt- och statussymbol. Hur förstår vi då de två i fallet med den yngre mannen i Borum Eshøj? En dolk instucken i en skida för ett svärd. Det viktiga är här att vi inte faller i fällan och degraderar dolkar i gravar, som om de var av lägre status än svärd. Vi vet inte huruvida det var någon skillnad på dessa två objekt och om ett av dem var viktigare än det andra. Om det nu var så att kvinnor oftare fick dolkar med sig i sina gravar och svärden oftast hamnade hos män, är det viktigt att se på våra egna värderingar när vi tolkar fynden.

The male-female status relationship is implied by the quantitative distribution of the graves. There are usually only half as many high-status female graves as graves containing men of similar rank. In general, the men are clearly superior as regards status position (Jensen 2003:173)

Detta sätt att tänka blir uppenbart i det ovanstående citatet. Om vi värderar fynd som vi traditionellt kopplar till maskulina gravar som högre värda blir det en självklart så att vi ser fler rika män än rika kvinnor. Men om vi istället skulle värdera kvinnligt kodade fynd, som dolkar, som högre värda än svärd så skulle bilden vi målar se mycket annorlunda ut. Andra fynd som även speglar det här tänket är fyndet av en fällstol i Guldhøj. Jensen menar att denna är en statussymbol. Varför? Han resonerar inte kring hur han kommit fram till det, bara att det troligen är det (2003:173). Liselotte Scott argumenterar emot detta när hon menar att många fynd som endast återfinns i ”mansgravar” automatiskt upphöjs till statussymboler och att fyndet av en fällstol snarare kan tyda på att mannen i fråga var en hantverkare (2007:49). Sedan att mannen återfanns med en bronsdolk, men inget svärd, är kanske värt att påpeka.

En större liknelse mellan en av de danska gravarna och Håga-högen är kremeringen av barnet tillsammans med Egtvedflickan. Barnet hade dött före henne, men de begravdes samtidigt.

Professor Edvard Clason experimenterade på oxben för att försöka replikera det skick som Håga-högens brända ben återfunnits i. Han kom då fram till att ”[...]benet vid kremering varken förkortas eller skrumpnat, vilket betydde att den gravlagde individen var av blygsam storlek och lika gärna kunde vara en kvinna” (Lindström 2009:310). Det ska däremot påpekas att jag

inte hittat några originalrapporter som dokumenterar detta experiment och att Clason dog år 1912. Han fortsätter sedan och avvisar sin egen tankeprocess och går tillbaka och menar att den döde måste ha varit en klok och vis man, eftersom han var så liten till växten. Detta är, som sagt, hundraåriga argument men man kan dra liknelser mellan dessa ben och de som återfunnits i Egtved-graven. Men varför skulle ett barn få med sig ett svärd, och få en sådan stor hög rest över sig? Det finns många olika teorier som skulle kunna ge svar på detta. Barnet i fråga skulle kunna representera anläggandet av en ätt. Svärdet och rikedomarna skulle kunna vara viktiga symboler för släktens framtida segar och allmänna framgångar.

Sen har vi mannen i Trindhøj som faktiskt fick ett bronsvärd i sin träskida. Jämför vi brons- och guldhalt i graven med Håghögen så ser graven i Trindhøj ganska tom ut. Den döde fick endast praktiska ting med sig i graven. Kan detta tyda på att Trindhøjmannens inte var så fattig att han bara fick en kniv med sig, men inte heller så rik att han fick stora skatter med sig? Men om vi då tar och ser på hans hatt, som många tolkar som en "Ruler's cap" vilket skulle tyda på någon form av religiös makt eller status. Detta för att hatten i fråga liknar de hattar som återfunnits på små figuriner som tolkats som gudar. Dessa gudar kopplas samman med en sorts två-enighet och avbildas ofta på hällristningar med två massiva yxor. Om vi ritar dit ett par armar och ben på dessa yxor ska dessa se ut som en lång man iförd en kappa. Detta ska sedan tyda på att avbildade yxor ska symbolisera två manliga personer, eller gudar. Denna två-enighet återfinns även i depåer där det inte är ovanlig att hitta dekorerade yxor i par om två (Kristiansen & Larsson 2005:272–273).

Dessa två gudar ska även ha burit hattar som liknar den funnen tillsammans med mannen i Trindhøj. Detta är inte det enda fallet där liknande hattar har dykt upp i gravar och den kommer i två varianter. En lite finare av högre kvalitet och komplexare design, sen den enklare varianten utan lugg. Det är den sistnämnda som återfinns i Trindhøj (Kristiansen & Larsson 2005:271, 273). Det är alltså en mindre detaljerad hatt i en ganska enkel grav. Burenhult väljer ändå att beskriva Trindhøj mannen som hövding (2010:445). Är dessa hattar verkligen så ovanliga att det endast är vissa män som får bära dem, eller är det bara en hatt som möjligen har religiösa influenser? Alla som bär kors i dag är inte kristna.

Men, om mannen i Trindhøj var en hövding och så pass influensrik som man vill föreställa, hur kommer det då sig att hans grav inte speglade detta? Det fanns, som sagt, väldigt få faktiska fynd i graven som inte hade några praktiska funktioner. Det är värt att nämna att vi inte förväntar oss några yxor, som skulle spegla de två gudarna, i hans grav då dessa endast återfinns i depåer (Kristiansen & Larsson 2005:273). Varför ser inte Trindhøjsmannens grav lite mer ut som Borum Eshøjskvinnans? Visst, den var fylld med vad vi kallar för "kvinnofynd" men det fanns mycket brons och andra värdesaker

begravda tillsammans med henne. Det blir speciellt uppenbart när vi ser hur hon, av senare arkeologer, inte tolkas som varken rik eller speciell. I fallet med Borum Eshøj blir det oftare den yngre mannen med dolken som blir mest uppmärksammas, annars används kvinnan som en sorts motpol till Egtvedflickan. Egtvedflickan, som var yngre ses som en helt annan sorts kvinna. Hon har ofta beskrivits som om varit i ett ”ogift” stadium i sitt liv och att det återspeglas i hennes klädnad. Borum Eshøjskvinnan får då representera den gifta bronsålderskvinnan och modersrollen.

Det finns ny forskning som tyder på att Egtvedflickan ska ha varit väl berest. Forskarna som skrivit denna nya artikel använder sig av biomolekylära, biokemiska och geokemiska analytiska metoder för att återskapa hennes diet och geografiska rörlighet (Frei *et al.* 2015). De studerade bland annat hennes hår, hårbotten och hennes tänder för att påvisa hur man kan använda sig av både hård- och mjukvävnad från samma individ. Utifrån dessa kunde de komma fram till att hon rest fram och tillbaka över långa distanser under hennes sista månader i livet. De menar även att de yllekläder hon bar inte var konstruerade i det som vi idag kallar Danmark. Egtvedflickan ska, enligt dessa forskares studie, ha haft sitt ursprung i Schwarzwald i sydvästra Tyskland. Även benresterna efter det kremerade barnet ska ha kommit från samma region (Frei *et al.* 2015). Det barn som hade dött en tid innan Egtvedflickan och hade därför tolkats som ett offer. Men om det nu är så att de båda kommer från samma trakter kan det istället vara så att hon bar det kremerade barnet med sig?

Det är inte omöjligt att barnet ska ha haft en familjär eller emotionell koppling till Egtvedflickan. Om vi räknar med att hon var runt 18 års ålder och barnet runt sex år är det biologiskt inte omöjligt att de skulle vara mor och barn. Även om de arkeologer som fann paret 1921 inte valde att se dem på det viset. Andra möjliga kopplingar kan vara syskonband, andra släktskap, kult eller adoption. Vad vi idag kallar adoption har förekommit i bland annat Mesopotamien (De Vaux 1997:51), Egypten (Brewer, D.J 1999) och både Romarriket och Grekland (Lindsey, H 2009:3). Även om det kanske inte var hennes biologiska barn är det inte omöjligt att de två har haft någon form av relation.

Egtvedflickan bär även en snörkjol, något som Sophie Bergerbrant tar upp i sin artikel om snörkjolar. Hon blottar många av de fallgropar som forskare fallit i när de studerat bronsålderskvinnor. I fallet med snörkjolen, ett fynd som Maja Hagerman argumenterar för kan ha förekommit i Hågahögen. Snörkjolarna ska även ha gått ur modet runt 1100-500 f.v.t (Bergerbrant 2014:76), och var därför aktuella under Hågahögens konstruktion, De guldspiraler som förekommit i Hågahögens centrum skulle möjligen ha varit del av en snörkjol, men det är det ingen som har tittat närmare på ännu. När arkeologer först började spekulera kring snörkjolen dök det snabbt upp tre teorier. Det var antingen en sommardräkt, en dräkt reserverad för ogifta kvinnor

eller en sorts ritualistisk klädsel. Den sistnämnda teorin har i senare tid blivit mer populär (Bergerbrant 2014:73). ”Erotiseringen” av kvinnor, även sedan länge döda kvinnor, återspeglas i hur vi ser på könsroller och normer i forntiden. När dessa tolkningar tillkom 1929, fanns det en allmän syn på den kvinnliga formen och att, bland annat, kjolar var oanständiga. Här har vi då en bronsålderskvinna iförd en snörkjol något som arkeologen som genomförde studien, Christian Jürgensen Thomsen, ansåg vara obestridligt sexuellt. Han lägger fram en tolkning, som han egentligen inte tror på, där han teoretiserar om huruvida kvinnan kan ha varit en tempeldanserska som varit involverad i diverse erotiskt laddade ritualer. Även om Thomsen själv inte var säker i sin egen teori är det ändå den idén som har frodades. Bergerbrant attribuerar detta till att många fortfarande väljer att se plagget som något erotiskt (Bergerbrant 2014:84–85).

Sexualiseringen av döda bronsålderskvinnor verkar ta sitt slut i och med deras ålder, vilket har en hög igenkänningsfaktor för hur vi ser på kvinnor idag. Borum Eshøjskvinnan, som är i 50-60 års ålder och klädd i tjockare ylledräkt, sexualiseras inte på samma sätt som Egtvedkvinnan. Hon används till och med för att spegla en annan sorts kvinna. Dessa två blir lite som bronsåldersversionen av Madonnan och Horan. Borum Eshøjskvinnan är påklädd och därför tolkas hon som en gift mor och därmed en god kvinna, Egtvedflickan är mindre klädd och därför ogift och inblandade i diverse erotiska ritualer. Att göra den tolkningen utan att kunna argumentera eller påvisa fynd som skulle stödja det är att lägga värderingar på forntiden som inte alltid är applicerbara.

Andra forskare menar att kjolen skulle symbolisera fertilitet hos ogifta kvinnor medan den långa yllekjolen skulle vara en dräkt för mödrar eller gifta kvinnor. Andra kommer fram till det motsatt, att snörkjolen är till för gifta kvinnor. Bergerbrant menar att dessa teorier är baserade på otillräcklig data då de är baserade på två eller tre gravar (2014:83). Här håller jag med Bergerbrant, två eller tre gravar är inte tillräckligt för att göra påståenden om en hel kultur. Hon tar även upp att endast 3,3 % av Skandinavien bronsåldersbefolkning levde upp till 50års ålder och att detta kan vara anledningen till att arkeologer inte funnit några kvinnor över 30 som begravts i snörkjolar. Eftersom vi inte har tillräckligt med data är det omöjligt att dra sådana slutsatser om huruvida endast vissa kvinnor bar snörkjolar och sedan applicera värderingar på dessa plagg.

Det har konstaterats att Egtvedflickan och en annan kvinna som begravdes i Skrydstrup, begravdes under samma årstid. Kvinnan i Skrydstrup bar en ylledräkt, inte helt olik den som Borum Eshøjskvinnan bar. Alltså kan

det inte dras några slutgiltiga slutsatser om huruvida snörkjolen endast bars under sommaren och det var därför Egtvedflickan bar plagget vid sin begravning (Bergerbrant 2014:82). Bergerbrant lägger även fram empirisk data som skulle tyda på att snörkjolen var mycket vanligare än vad vi tidigare trott. Hon påvisar hur rester efter snörkjolar återfunnits i gravar med rika bronsfynd, men även fattiga. Detta skulle peka på att användningen av snörkjolar inte var knuten till vissa sociala eller ekonomiska grupper. Det finns heller inget som skulle tyda på att snörkjolen endast var ett rituellt plagg.

Det är även viktigt hur vi väljer att tolka och beskriva forntidens människor. Varför kallas Egtvedflickan för flicka, girl eller pigen? Hon ska, som sagt, ha varit 16-18 eller 18-25. I en tid där hon, om hon hade tur skulle leva tills hon var trettio borde hon kanske ha räknats som medelålders, snarare än en flicka. Sedan har jag redan konstaterat att arkeologer och lekmän heller inte haft några problem med att sexualisera henne. Genom att referera till hennes som en flicka infantiliserar vi henne. Ser vi sen på hur män och kvinnor beskrivs när de återfinns med färre klädesplagg på sig än vad vi förväntat oss beskrivs det inte alls på samma vis.

Den äldre och den yngre mannen i Borum Eshøjsgraven vara båda begravda med bar överkropp och ett höftskynke knutet kring midjan. De var även begravda med en äldre kvinna vars rikedomar var märkbara. Varför beskrivs inte mannen i en sexuell kontext här? Hade det varit en äldre man och två kvinnor finns det en större möjlighet att de skrivits ner i historien som ”hans kvinnor”. Egtvedkvinnan sexualiseras, men inte Borum Eshøjsmännen? Det kanske är värt att fundera på hur vi väljer att beskriva forntidens människor då de ord och titlar vi använder ofta säger mer än faktiska beskrivningar gör. Kallar vi en man för hövding eller kung finns det attribut som kopplas till dessa titlar. Många, inklusive jag själv, föreställer sig makt, rikedomar och kanske även härdar med dyrkande undersåtar. Använder vi istället ordet pojke för att beskriva samma individ frammanför det istället bilda av ett vanmäktigt barn. Våra ordval har ofta en större betydelse och påverkan på läsaren än vad vi tror.

Resultat och Sammanfattning:

För att kunna rapportera de resultat jag kommit fram till vill jag först påminna läsaren om det övergripande syftet med min studie. Detta syfte var att försöka föra en diskurs kring genus och hur förutfattade meningar kan snedvrída våra tolkningar av forntiden.

De frågeställningar som jag använde mig av för att kunna möte mitt syfte var:

- 1. Finns det några fysiska likheter eller skillnader som sticker ut?**
- 2. Hur beskrivs de döda, av arkeologer, utifrån deras kön?**
- 3. Spekuleras det kring deras identiteter?**

Det jag har kommit fram till är att det finns flera fysiska likheter mellan de danska högarna och Hågahögen. De faller alla in i ungefär samma tidsepok och Hågahögen är yngst med ungefär 300 år. Det är sedan viktigt att påpeka att 300 år är en ganska lång period när endast 3,3 % av Skandinaviens bronsåldersmänniskor levde ett halvt sekel. För oss hade 300 år varit runt 3–4 släktled, för en människa under bronsåldern är det snarare runt 10 släktled. Sedan har vi idag en annan syn på vår historia. Det är en stor skillnad mellan dagens människa och en individ från 1700-talet. Detta kan vi skylla den industriella revolutionens påskyndande av människans utveckling för. Beroende på hur vi väljer att se på dessa vinklingar kan vi tolka dessa 300 år olika. 10 släktled bör ha spelat en stor roll för dem, men förändrades kulturen så mycket vi idag ser framför oss?

Inga andra gravar som liknar Hågahögen har återfunnits i regionen och när den anlades hade det gravskicket även gått ur modet i Danmark. De danska gravarna och Hågahögen har även det gemensamt att de alla har innehållit en ekkista där de döda placerats, i fallet med Hågahögen har denna kista även beskrivits som en kammare. Det som skiljer dem åt är att den döde i Hågahögen var kremerad till skillnad från de välbevarade kvarlevorna som återfunnits i de danska gravarna. Det enda fall av kremering som jag stött på i mitt källmaterial är barnet som återfunnits tillsammans med flickan i Egtved. Det finns inga andra indikationer på att kremering skett i, eller vid, någon av de andra gravarna. Kremering av de döda i Danmark var inte heller vanligt när dessa gravar anlades. Det var däremot normen i Sverige 300 år senare när Hågahögen anlades.

I samtliga gravar återfinns diverse gravgåvor, vissa rikare än andra. Den enda grav som ens kommer i närheten av de rikedomar som förekommit i Hågahögen skulle vara den äldre kvinnan i Borum Eshøjs och hennes smycken.

Räknar vi med att det endast finns en individ begravd i Hågahögen och sedan förbiser det kremerade barnet i Egtved, har min studie handlat om sammanlagt sex individer. Två av dessa är kvinnor, tre är män. Hågahögens ockupant väjer jag här att låta förbli könsneutral då jag menar att det inte finns tillräckligt empiriska data för att göra en definitiv könsbestämning ännu. Endast två av dessa sex individer är obeväpnade, då inkluderar jag både dolkar och svärd. Av de obeväpnade är det en man och kvinna. Se figur 8 för mer ingående fördelningen högarna sinsemellan. Dolkarna är placerade tillsammans med en man och en kvinna. Svärden med en man och individen i

Hågahögen. Det är alldeles för lite rådata att kunna göra den definitiva tolkningen att svärd endast förekommer i mansgravar och att dolkar hör till kvinnogravar.

	Borum Eshøj (1)	Borum Eshøj (2)	Borum Eshøj (3)	Egtved	Trindhøj	Hågahögen
Man	X	X			X	n/a
Kvinna			X	X		n/a
Dolk		X	X			
Svärd					X	X

Figur 8.

Tabellen visar på könsfördelningen av gravarnas ockupanter. Samt fördelningen av vapen i de gravar jag valt att studera. Hågahögen räknar jag, i fallet med könsbestämningar, som en okänd nämnare.

I graven som tillhör Egtvedflickan återfanns en snörkjol och man kan argumentera för att det finns tecken som skulle kunna tyda på att det kan ha funnits en liknande kjol begravd i Hågahögen. Under Hågehögens anläggningsperiod var snörkjolen på väg ur bronsåldersmodet, men kan fortfarande funnits i användning då de ska ha gått ur modet kring 1100-500 f.v.t (Bergerbrant 2014:76). Ingen av de andra gravarna har några rester efter snörkjolar.

De största skillnaderna jag stötte på under studiens gång var hur arkeologer valt att beskriva dessa sex individer. Överlag beskrevs män och kvinnor väldigt olika, men det visade sig inte endast vara kön som dikterade hur beskrivningarna såg ut. Detta är absolut inte ett unikt fenomen som bara förekommer i min studie. Det är utbrett och begränsar sig inte till endast arkeologi utan förekommer i viss mån inom alla ämnen som handlar om människor. Individen i Hågahögen har nästan exklusivt beskrivits som en man utifrån hur kroppen återfunnits. Den återfanns i en relativt grandios hög, tillsammans med ett svärd samt diverse andra olika värdesaker. I vårt samhälle ser vi ofta mannen som normen och kvinnan som en engångsföreteelse eller något konstigt. Detta, tillsammans med relativt moderna könsnormer, återspeglas i de tolkningar som gjorts i samtliga fall jag studerat.

De två kvinnor som återfinns beskrivs olika på grund av deras ålder. För att se en klar skillnad på hur dessa två beskrivs använder jag mig här av Göran Burenhults läroböcker för arkeologi, i detta fall Arkeologi i Norden 1. Det enda stycke i hela boken som handlar om kvinnan i Borum Eshøj låter så här:

En antydning om de stora gravhögarnas funktion som gravläggningsplatser för en ätt eller en familj får vi i den monumentala Kvinnan i Borum Eshøjs, som innehöll tre välbevarade ekstamkistor, den sista viloplatsen för en äldre kvinna med en dräkt av ylletyg och hårnät samt en rik uppsättning bronsmycken [---] (Burenhult: 2010:455).

Kvinnan i Borum Eshøjs som är i 50- 60 års ålder får ingen personlighet eller roll tilldelad sig av Burenhult. Andra arkeologer attribuerar henne rollen som modersfigur och hustru till de resterande männen i kistorna bredvid henne. Burenhult beskriver hennes kläder praktiskt och texten är relativt objektiv. Beskrivningen av fynden är ganska platta och det spekuleras inte kring hennes identitet. Det spekuleras inte heller om männens identitet. Egtvedflickan som var mellan 16 och 25 beskrivs på ett helt annat sätt.

Graven i Egtved innehöll en kvinna i 20-25 årsåldern, slank och välformad och ungefär 160 cm lång. Hennes fina profil kunde studeras i den välbevarade ansiktshuden, och hennes hår var kort och ljusblont. Tänderna var i perfekt kondition och hennes naglar var prydligt ansade och välsköta. På överkroppen bar hon en poncholiknande tröja med halvlånga armar som lämnade magen bar, och över höfterna ett knäkort snörkort med tygbälte och bältesplatta. (Burenhult: 2010:456).

Hon sexualiseras och beskrivningarna av henne ger närmast intrycket av att författaren smeker henne. Hur är det relevant att beskriva att hennes tröja lämnar magen bar eller att hon, enligt Burenhult, var slank och välformad? Det tillför inget till den vetenskapliga diskursen. Det är möjligt att göra en beskrivning av kläder och kroppar utan att göra det sexuellt. I det här fallet har vi en kvinna som varit död i mer än 3500 år, och ändå sexualiseras hon?

I andra fall beskrivs kvinnan i Borum Eshøj som en modersfigur, till den yngre mannen, eller som en hustru, till den äldre mannen. Hon beskrivs alltså inte som en egen person utan hennes roll definieras utifrån hennes relation till dessa män. Detta även om hennes grav är den rikaste och mest överdådiga av de danska högarna. Det verkar även vara relevant att beskriva hennes kroppsform som ”relativly short and stocky” (Danska National muséet u.å., 16). Egtvedkvinnan beskrivs istället utifrån hennes roll som ett sexuellt objekt för män. Allt detta på grund av utformningen och längden på hennes, och Borum Eshøjskvinnans kjol.

Männen i Borum Eshøj beskrivs nästan inte alls. Den yngre mannen får ingen roll tilldelad sig utan han blir istället beskriven utifrån dolken i svärdsskidan. Blev han lurad av sina efterlevande? Är det en symbol? En ritualistisk genväg där det inte spelade någon roll huruvida det var ett verkligt svärd i skidan eller ej? Den äldre mannen får ännu mindre text tilldelad sig, han tillskrivs ingen makt, titel eller någon större roll. Han blir per default överhuvud över familjeenheten, men inget mer.

Den ensamme mannen i Trindhøj tillskrivs titeln hövding nästan enbart på grund av sin huvudbonad. Utöver ett bronssvärd är de ting han begravts med endast hans kläder, en kam och en rakkniv. Allt som allt är det ytterst praktiska saker han har med sig i sin grav. Samtliga skribenter jag stött på i mitt källmaterial har alla valt att lägga fokuset på denna ”ruler’s cap” och

förbiser svärdet helt och hållet. Svärder som i Hågahögens fall istället blir till det viktigaste fyndet när man vill påvisa maskulinitet. Detta behövs däremot inte i de danska ekkistegravarna då kvarlevorna är i så pass gott skick att biologiskt kön är lättidentifierbart.

Den dödes kön i Hågahögen har fastställts baserat på de fynd som återfunnits i graven. Hågahögen är en mansgrav, sägs det, baserat på att den döde begravts tillsammans med ett svärd. Ett fynd som kopplas till traditionella bronsåldersmansgravar. Något som inte alltid påpekas är att den döde även hade två rakknivar med sig, är detta ännu ett tecken på maskulinitet?

På grund av Hågahögens ytterst anakronistiska utformning, samt att högen är fylld med brons och guld, har fått forskare att tolka högen som en grav för en mycket mäktig hövding. Makt anses alltså vara maskulint, något som har influerat tolkningarna av Hågahögens ockupant.

Andra har spekulerat kring sannolikheten att det skulle ha varit mer än en individ begravd i Hågahögens kärna, men det finns det än så länge inga belägg för. I graven fanns även flera små guldringar som möjligen kan ha suttit på en snörkjol, eller ett annat plagg.

Det kommer kanske inte som en stor förvåning att jag rapporterar att arkeologer värderat mans- och kvinnogravar på olika vis baserat på just kön. De har beskrivits med hjälp av olika titlar, olika yrken och till och med grad av attraktivitet. Att de har beskrivits med hjälp av olika adjektiv är inte en ny upptäckt, men det är fortfarande viktigt att påpeka att det fortfarande sker. Läroböcker vars uppgift det är att utbilda blivande arkeologer reproducerar fortfarande föråldrade sätt att se på arkeologi. Föråldrade värderingar och syn på kön reproduceras och vi måste fortsätta ifrågasätta dessa och det är det jag försökt göra i min studie.

Det finns alltid plats för fler studier som vågar bestrida gamla tolkningar! Hågahögen har, som sagt, fått alldeles för lite uppmärksamhet och det finns utrymme att expandera forskningen där. Det finns även plats för en studie som liknar min, fast om hur vi tolkar status och rikedomar utifrån vår egen syn på vilka fynd som anses vara högstatus. Vi är kommer aldrig bli färdiga med att studera det förflutna eftersom vårt eget samhälle fortsätter att förändras.

Litteraturförteckning:

Almgren, O., 1905. *Kung björns hög & andra fornlämningar vid Håga*, Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien. Stockholm.

Anderson, J., 2012. *Varning för stereotyper- En studie med syfte att diskutera genus och identitet*. Högskolan på Gotland.

Brewer, D.J & Teeter, E., 1999. *Egypt and the Egyptians*. Cambridge University press. Cambridge

Christensen, L & Hammer, O & Warburton, D., 2013. *The Handbook of Religions in Ancient Europe*. Routledge. New York.

De Vaux, R., 1997. *Ancient Israel: Its Life and Instructions*. Michigan.

Frei, K.M & Mannering, U & Kristiansen, K & Allentoft, M.E & Wilson, A.S & Skals, I & Tridico, S & Nosch, M.L & Willerslev, E & Clarke, L & Frei, R., 2015. Tracing the dynamic life story of a Bronze Age Female. <http://www.nature.com/articles/srep10431#introduction> (16-05-07)

Gilchrist, R. 2012. *Gender and Archaeology*. New York.

Goldhahn, J., 2006. *Om döda och efterlevande med exempel från Bredrör, Skelhøj, Sagaholm och Mjeltehaugen*. Bergen University. Bergen.

Hagerman, M., 2011. *Försvunnen värld: om den största arkeologiska utgrävningen någonsin i Sverige*. Norstedts. Stockholm.

Jensen, J., 2003. *The prehistory of Denmark*. New York.

Kristiansen, K & Larsson, T., 2005. *The rise of bronze age society- Travels, Transmissions and Transformations*. Cambridge University press. Cambridge.

Lamm, J., 1989. Hågafyndet tyvärr aktuellt igen: en uppsummering av fakta med anledning av stölden av det glasögonformade spännet- *Fornvännen*.

Lindsey, H., 2009. *Adoption in the Roman world*. Cambridge University Press. Cambridge.

Lindström, J., 2009. *Bronsåldersmordet*. Stockholm.

Milledge Nelson, S., 2006. *Handbook of Gender in Archaeology*. Oxford.

Olausson, M., 1995. *Det inneslutna rummet- om kultiska hägnader, fornborgar och befästa gårdar i Uppland från 1300 f Kr till Kristi födelse*. Byrån för arkeologiska undersökningar. Stockholm.

Scott, L. 2007. *Utsmyckningsidentitet- En studie om äldre bronsålderssmyckningskombinationer funna med halskragar och halsringar*. Lund.

Sten, S. 2000. *Barumkvinnan: Ny forskningsrön – Fornvännen*.

Vandkilde, H., 2007 *Culture and change in central European prehistory: 6th to 1st millennium BC*. Aarhus University Press. Aarhus.

Welinder, S & Johnsen, B., 1993. *Hågahögen, Kärnhuset I riksäppet*. Uppsala.

Welinder, S., 2009. *Sveriges Historia 13000 f Kr-600 e Kr*. Norstedts. Stockholm.

Wells, P., 2012 *How ancient Europeans saw the world*. Zurich.

Victor, H., 2002. *Med graven som granne- om bronsålderns kulthus*. Uppsala.

Bilder:

Danska nationalmuseet
<http://en.natmus.dk/> (16-05-01)

Kringla
<http://www.kringla.nu/kringla/> (16-05-01)

Lantmäteriets hemsida:
<http://lantmateriet.se/> (16-05-01)

Wikimedia Commons
http://commons.wikimedia.org/wiki/Main_Page (16-05-01)

Bronzealderns dansk-minoiske mode

<http://www.catshamans.se/Oddragt/Odragt1.htm> (16-05-01)

Flickr

<https://www.flickr.com/photos/baengel/2299140080/in/photostream/> (16-05-20)